

פרשת תולדות – יאקוב. ИСТИНА В МИРЕ ЛЖИ

Главное качество Якова – эмет. Его называют также тиферет – великолепиие, потому что великолепиие, красота, представляет собой синтез и равновесие между хесед Авраама и гвура Ицхака¹. Смешение различных тонов хесед и гвура дает новую чудесную гармонию – тиферет². Яков объединяет в себе всю святость, выработанную праотцами, и придает ей непоколебимую прочность – на все времена, для всех грядущих поколений³.

Эмет – качество Торы. А это значит, что Яков – **יֹשֵׁב אֱוֵהִלִים, אִישׁ תָּם**⁴ – желал жизни, наполненной исключительно миром, правдой и изучением Торы. В этом была вся его сущность. Но его желание не осуществилось.

Правда и добро – слова почти взаимозаменяемые, настолько переплетены их смысл⁵. В процессе Творения Всевышний видит, что каждый день – хорош, что он – добро, а значит – созданное в этот день достойно существования. Творение в целом Он оценивает как **טוֹב מְאֹד**, благо. И все же это **טוֹב מְאֹד** может быть доведено до конца только добавлением **וְיִצְרָה רַע** и **וְיִצְרָה טוֹב**, добавлением, делающим возможным существование мира, который «Зоар» называет **עֵלְמָא דְשִׁיקְרָא**. То, что способен уловить в этом мире незатейливый взгляд, это ложь, а не правда⁶.

Имя «Эсав» происходит от слова **עוֹשֶׂה** – человек действия⁷, **הַשְׁתַּדְלוּת**. Для Эсава земная деятельность была самоценной, началом и концом всего. Эсав полностью отделял этот мир от Грядущего мира⁸, и, понимая это, убежавший от Лавана Яков преподносит Эсаву земные, материальные, дары, которые, как искренне считал Яков, ему полагаются (даже несмотря на то, что во времена Машиаха эти материальные блага вернутся к еврейскому народу)⁹.

¹ מכתב מאלהו, ח"ב, מדות האבות

מאור ושמש ריש פרשת תולדות: אח"ז בא יעקוב ונעשה מרכבה למדת הרחמים מדה הממוצעת בין השני מדות הנ"ל
Но поскольку это качество основано на рахамим, центр равновесия, достигнутого им, приближен к хесед Авраама более, чем к гвура Ицхака:

מאור ושמש שם: והכריע ביניהם והטא כלפי חסד שיכריע קו הימין מדת החסד ושיוכללו החסדים בגבורות ועי"ז נתקיים העולם

ועיניו ב רמב"ם פ"א מהל' דעות ובשמונה פרקים שזהו המצווה של והלכת בדרכיו

² בעל התני"א באגרת הקודש פי"ב: הנקרא בשם תפארת בדברי חכמי האמת לפי שהיא כלולה מב גוונים לובן ואודם המרמזים לחסד וגבורה ולכן שם הוי"ב שם שבכל התורה מורה על מדת התפארת כמו שכתוב בזהר.

³ כך שמעתי מהר"י משה שפירא שליט"א – וזהו שבה סוכות לצאן שלו אחרי פגישתו עם עשו.

⁴ בראשית כה כז: ויעקב איש תם ישב אהלים

⁵ Б-г есть абсолютное добро и абсолютная истина в неделимом единстве.

⁶ מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: הטוב במה שהוא טוב אין ראוי שיהיה בו השקר, ... שהרי כל מעשה בראשית נאמר בכל אחד כי טוב ובסוף הבריאה דהיינו בכלל הבריאה נאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, כי הוא ראוי שימצא...[ו]השקר בלתי נמצא ... ואמר כי מריש היה אומר (רבא) כי לית קושטא בעלמא (סנהדרין צ"ז, א'), פ"י כי העה"ז אינו עולם של אמת כלל ובטל האמת בעה"ז וגו'.

⁷ רב צדוק הכהן, ישראל קדושים ס"ז: דשמו מורה על כוחו וענינו דעיקרו במעשים ופעולות והשתדלות בעולם הזה שהוא עולם ההשתדלות ... כי הוא נשתקע בכל קומתו בעשיות גופניות דעולם הזה להיות זה כל חיותו ותכלית כוונתו להשתקע בזה בלבד כי אין לו חיות יותר אלא בעולם הזה עולם המעשה

⁸ ר' משה שפירא, אפיקי ים סוכות: עמ' לב: דהנה עשו הרשע קוצץ בנטיעות וס"ל שעוה"ז הוא דבר נפרד לגמרי

⁹ אפיקי ים, שם: [יעקוב] מפייס את עשו ע"י שנותן לו מנחה ... והיינו שיעקוב נותן לעשו מה דס"ל לעשו שהוא באמת שלו. ושם בהג"ה שעתידין אוה"ע להחזירו למלך המשיח (בראשית רבה עח יב)

Яков вышел из материнской утробы, ухватившись за пятку Эсава¹ – за самый край, так сказать, сферы действия². Но для Якова этот участок был выражением его Торы³ – הקול קול יעקוב⁴.

Позже, когда Яков боролся с ангелом Эсава – совокупностью всех сил действия – и победил его, он стал Исраэль – כי שרית. Стих, следующий сразу же за этим эпизодом, сообщает нам, что Яков построил дом для себя, т.е. для своей внутренней личности, и шалаша для своих овец, т.е. для своего материального имущества⁵. И затем, полагая, что теперь он достиг уровня шабата, он בקש לישב בשלוה⁶. Но מיד קפץ עליו, что означает, что ему еще предстояло добиться для своих потомков уровня, на котором они будут способны победить ангела, т.е. уровня, на котором они будут способны привлечь и объединить весь физический мир в одно целое. Об этой необходимости свидетельствует тот факт, что ангел поранил (т.е. нашел слабое место) его бедро – намек на его потомство⁷.

И жизнь Якова оказалась длинной цепью проблем, в основном связанных с интригами и обманом.

Всевышний «спустил истину на землю»⁸ – Он пожелал, чтобы истина была достигнута в тумане нечистых положений этого мира. Из столкновения с манипуляциями Лавана и нечестивыми уловками Эсава Яков должен был выйти, сохранив свои качества нетронутыми. Мы видим, как это происходит, когда он подходит к незнакомым ему людям в их собственной стране, к пастухам на их, так сказать, территории, и прямо спрашивает, почему они рано оставили работу. Это было, может быть, не так уж умно, потому что Ближний Восток был тогда, как и сейчас, отнюдь не дружественным местом, но чувство правды в Якове возмущалось, даже когда нечестность проявлялась чужеземцем по отношению к чужеземцу. Не наивность, но глубокое понимание того, как справляться с запутанной ситуацией, когда ты сталкиваешься с борьбой за власть, финансовыми манипуляциями или откровенной нечестностью, участники которой – часто люди, намного более могущественные, чем ты сам, – таково наследие, оставленное нам Яковом.

И этот правдивый человек рождается у праведной матери, отец которой был лжецом, брат – обманщиком, как и все люди в той местности, – обстоятельство,

¹ בראשית כה כו: ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם:

² היינו כח המעשה והפעולה אחזת בעקב עשו ... ויעקב אחז בעקביים דמדריגה זו
³ כי כל קומתו יושב אהלים רק מכל מקום לא המדרש עיקר אלא המעשה והיום לעשותם כתיב (דברים א', י"ז) ואדם לעמל יולד (איוב ה', ז').

⁴ רב צדוק הכהן, ישראל קדושים ס"ז: ואדם לעמל יולד (איוב ה', ז'). ואיתא בסנהדרין (צ"ט ריש ע"ב) איני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה וכו'. כי גם עקימת שפתיו הוי מעשה אלא שהוא מדריגה אחרונה במדריגת המעשים וכידוע דמלכות פה ... לימוד התורה בפה הרי הוא בכלל מעשה וגם תלמוד תורה היא אחת ממצוותיה של תורה ועדיפא מכולם: ... וקדושת המעשה שלו היה רק בהקול קול יעקב ובעמל פה.

⁵ רב צדוק, שם: ואחר שניצח לשרו של עשו זכה לשם ישראל כי שרית וגו' (בראשית ל"ב, כ"ח) להשתרר על כל כוחות המעשה ובנה לו בית היינו לפנימיותו עשה דירת קבע. ולמקנהו הם התפשטות כוחות הגופניים והמעשה, סוכות אהל ארעי

⁶ רב צדוק, שם: וזהו שביקש אחר כך לישב בשלוה היינו במנוחה ושבייתה מכל מעשה כקדושת יום השבת שזכה לו מצד עצמו.

⁷ רב צדוק, שם: וזהו שביקש אחר כך לישב בשלוה היינו במנוחה ושבייתה מכל מעשה כקדושת יום השבת שזכה לו מצד עצמו. ... אלא שקפץ עליו רוגזו של יוסף היינו דמצד זרעו עדיין צריך לביורורים שזהו הנגיעה בכף ירך יעקב היינו ביוצאי יריכו

⁸ מדרש רבה, בראשית פ"ח (פיסקה ה) הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה

которое Тора акцентирует, повторяя генеалогию Ривки, когда сообщает о ее беременности¹.

Еще в утробе Ривки Яаков боролся за то, чтобы родиться первым – это было его право, но проиграл и был осмеян Эсавом. Ему пришлось обхитрить Эсава, чтобы тот продал свое первородство², и ему пришлось обмануть отца на смертном одре, чтобы получить благословение вместо Эсава³, и все это при том, что он чувствовал себя на своем месте, поскольку он купил бхора у Эсава, и сознавал, что по праву называет себя Эсавом – новым Эсавом, или подменным Эсавом⁴.

Этим эпизодом глава заканчивается, но инциденты такого типа еще не исчерпаны. На следующей неделе мы читаем о столкновении Яакова с экстра-ловкачом, превосходящим в хитрости всех, – с Лаваном, и узнаем, как Яаков, в свою очередь, перехитрил его, чтобы получить заработанное и скрыться в ночи. Он должен был успокоить Эсава, встретившись с ним уже в зрелом возрасте, после ухода от Лавана.

Несмотря на все его старания провести Лавана последний все-таки обманул его, выдав за него Лею вместо Рахели. Яаков перехитрил его в конце, но вынужден был бежать, как вор в ночи. Исчезновение Иосефа, похищение и изнасилование Дины, голод и вынужденный уход из Страны обетованной – Яакову пришлось пережить все эти события, столь противные его натуре, но он вышел из них с обостренным сознанием, что правда превыше всего. То обстоятельство, что каждый раз, когда он был вынужден заниматься хитросплетениями мира, он платил полную цену за то, что был вынужден делать, не добавляло Яакову душевного комфорта⁵.

Имя Яаков, по всем мнениям, означает «человек, приходящий с хитростью и обманом»⁶, или, как выразился Эсав, «тот, чье предназначение – обмануть брата»⁷ (что подтверждает даже Ицхак – בא אחיך במרמה⁸). Не очень приятно носить такое имя⁸. Позже

¹ בראשית כה כ-כ
בראשית רבה, סג ד: מה תלמוד לומר ארמי בת בתואל הארמי, מה תלמוד לומר אחות לבן הארמי, אלא בא ללמדך אביה רמאי, אחיה רמאי, ואף אנשי מקומה כן, והצדקת הזו שהיא יוצא מביניהם למה היא דומה לשושנה בין החוחים

² בראשית כה: כט – לד, ושם – לג: ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב: (לד) ויעקב נתן לעשו לחם וניד עדישים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכרה:

³ בראשית כז

⁴ כלי יקר בראשית כז לו: את ברכתי לקח וגוי... כי כששאלו יצחק מי אתה והשיב לו אנכי עשו בכורך, ואיך הוציא דבר שקר מפיו הלא שארית ישראל לא ידברו כזב, אלא ודאי שאמר לו אנכי במקום עשו בכורך, שהרי קניתי ממנו הבכורה וא"כ אנכי במקומו

⁵ צדקת הצדיק קפ: וכן יעקב אבינו עליו השלום (שנתן דורון לעשו) נענש על זה תיכף בצלעתו ברגליו על ידי נתינת מעות לנכרי... וכן כשהאכיל לו עדישים אע"פ שהיה בשביל קניית הבכורה מ"מ נאמר תיכף אחר כך ויהי רעב בארץ על ידי שהאכיל לנכרי בא רעבון לצדיקים אע"פ שהוא לצורך

⁶ רש"י בראשית לה י: לא יקרא שמך עוד יעקב - לשון אדם הבא במארב ועקבה

⁷ בראשית כז לו: ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים רש"י (לו)... ע"ש סופו שהוא עתיד לעקבני. (וכן בטי"ז)
אבן עזרא על בראשית כז לו: ויעקבני - כמו מרמה וכן בעקבה ויתכן היותו מגזרת עקוב הלב. והעקוב הפך המישור: (ועיין בספורנו)
(ודעה אחרת להכתב והקבלה שם: אין נראה שיעיז פניו כ"כ לגנות את הבן בפני אביו ולכנותו בשם איש מרמה, לכן נ"ל כי שרש עקב יורה ג"כ לשון עקוב ומניעה)

⁸ רש"י: לה י: לשון אדם הבא במארב ועקבה, גור אריה: כאילו שם יעקב גנאי לו כתב סופר לה י: נ"ל כי שם יעקב מורה על שפלות ודלות.

это имя сменится на ישראל, что по значению прямо противоположно имени Яков: ישר – честен перед Б-гом¹. В конце концов история показала, что то, что Яков взял, он взял честно и по праву, что он не Яков, но Израэль². Однако он никогда не утрачивает и первое имя³, хотя Сам Б-г приходит, чтобы утвердить имя Израэль, которое ему дал ангел Эсава⁴. В самом деле, хотя имя Яков должно было бы быть вторичным по отношению к имени Израэль⁵, его всегда называют Яков⁶, потому что в этом выражена его жизненная задача. Имя Израэль должно было стать именем еврейского народа⁷, после того, как Яков вошел третьим в число трех праотцев.

Правда – категория, которую легко понять и трудно реализовать. На первый взгляд, выбор в пользу правды наиболее целесообразен, но история Якова предупреждает нас, что реальность для этого слишком грязна и запутана.

Вот ложь осуществляется легко. Она открывает такие «творческие» возможности, так богата вариантами! А правда может быть только одна. Буквы слова קשר стоят в алфавите рядом⁸, только в слове они алфавитный порядок нарушают, потому что, в сущности, ложь – это вольная комбинация существующих элементов. Буквы слова אמא как бы охватывают весь алфавит⁹ и стоят в правильном порядке: нужно пройти через все возможности, прежде чем уверишься, что нашел истину. Случается, и очень умные люди проживают свою жизнь во лжи, иногда даже готовы умереть за нее.

Как может человек во всей этой путанице понять, что то, что он нашел, действительно истина?

Правда в конце концов всегда выходит наружу сквозь всю путаницу представлений, потому что она прочна. Даже когда она «окружена» со всех сторон, она в итоге побеждает. Ложь – это нереальная вещь по определению, она не выдерживает испытания временем¹⁰. Рано или поздно «измы» всех сортов развеиваются как дым.

¹ כלי יקר, בראשית לה י: שם ישראל ישר אל וגוי וכן בכלי יקר לב כט (ועוד: רש"י לה י: לשון שר ונגיד: אמנם, רוב המפרשים כתבו שישאל הוא לשון שרה, כי שרית עם אלקים.

² רש"י, בראשית לב כט: לא יעקב - לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזהו שכתוב (הושע יב) וישר אל מלאך ויוכל בכה וגוי

³ רמב"ן, בראשית לה י: שקרא את שמו ישראל מוסף על יעקב, לא שיאסר להקרא יעקב: (וכן בר' בחיי שם)

⁴ המלאך אמר: בראשית לב (כט) ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל: הקב"ה אמר: בראשית (לה: י) (תולדות) ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל:

⁵ כלי יקר, בראשית לה י: לא שיעקר שם יעקב אלא יהיה טפל כו

⁶ משך חכמה על בראשית פרק לה פסוק י ויקרא את שמו ישראל - הפירוש מפני שלא מצאנו שהשי"ת יאמר בכל התורה על יעקב ישראל רק יעקב וארא אל כו יעקב בכל מקום שמדבר עליו בעצמו.

⁷ משך חכמה בראשית לה י: רק במקום שמדבר בהשתתפותו אל האומה (נקרא ישראל) כגון בני ישראל או אלקי ישראל וכ"ב.

⁸ מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: אותיות שקר הם ביחד כי אין צריך לטרוח אחר השקר ויכול לומר שקרים כמו שירצה

⁹ מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: אבל האמת לא שכית, ומפני כך אותיות של אמת מרוחקות עד שאי אפשר שיהיו יותר רחוקים כמו שהתבאר בסמוך ג"כ.

¹⁰ מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: בספר משלי (י"ב) שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר. שלמה המלך בא לדבר על מדת האמתיות ועל מעלת האמת, כי כאשר האדם דבריו באמת וישר, אף אם יבאו הכל לחלוק עליו ולבטל האמת ובכח נלחמים עמו עם כל זה האמת נשאר במקומו. והפך זה לשון שקר אין קיום לשקר, וזה שאמר ועד ארגיעה לשון שקר, כלו השעור היותר קטן

Более того, поскольку правда может быть только одна, она является отражением единства и единения, а это – печать Всевышнего на сотворенном Им мире¹. (Между каждой из букв слова **למא** стоят тринадцать букв алфавита, а тринадцать – численное значение слова **למא**.²)

Никто не воплощает в себе приверженность истине в большей степени, чем Яков-авину.

Всю свою жизнь Яков имел дело с обманом и очень часто занимался им сам. Поведение Якова учит нас, когда и где можно прибегнуть к обману ради истины. Безошибочно провести здесь линию исключительно сложно: последняя буква слова «правда», буква **ל**, в алфавите следует непосредственно за первой буквой слова «ложь», буквой **ש**. Лишь волосок разделяет их, отделяя правду от лжи³.

Далее. Яков, безусловно, не был заинтересован в благах этого мира вообще, Яков относился к нему только как к средству, которое доставит его в Грядущий мир⁴. Тем не менее все «трюки» Якова, как ради «взимания долга» с Лавана, так и ради приобретения права первородства у Эсава, кажутся преследующими вполне земные цели.

Тора, через которую правда была спущена на землю, заведомо не может говорить о вещах, не являющихся правдой на каком-то более глубоком уровне⁵. Слово **למא** состоит из первой, серединной и последней букв алфавита: устойчивая, прочная и всеохватывающая основа дает ему неизменность и целостность. Ложь, **שקר**, состоит из трех букв, находящихся в алфавите рядом. Но в слове они стоят в нарушенном порядке: любая из них годится для лжи не хуже соседней. Буквы слова «правда» устойчивы по своей форме, потому что правда вечна. У букв слова «ложь» – тяжелый верх, так и кажется, что они сейчас рухнут⁶. Только правда, полная правда, открывает человеку доступ к реальной жизни. Если убрать из слова «правда» одну букву, букву **א**, останется слово **למ**, смерть⁷. Так как же может Тора, книга жизни, содержать историю о том, как Яков обманул Эсава, – описание не правды?

שאפשר לומר עליו דהיינו עד יום או חצי יום, ארגיע לשון שקר לשון שבירה כמו רוגע הים וגליו שישבור לשון שקר וכן הרבה, וכך פ"י הכתוב ועד ארגיעה לשון שקר הזמן היותר קטן שאפשר לומר עליו עד כך וכך שהוא קצר מאד יהיה נשבר לשון שקר.

¹מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: ובפרק במה בהמה (שבת נ"ה, א') ובפרק בא לו (יומא ס"ט, ב') אמר ר' חנינא חותמו של הקב"ה אמת ע"כ. ...כי אין דבר שהוא אחד רק האמת הוא אחד, ואי אפשר שיהיה האמת שנים... וכן כל דבר שקר הוא הרבה... כי לכך אמת חותמו של הש"י להודיע שהוא אחד.... לכך נקרא תי"ו מלשון והתוית שהוא לשון סימן וחותם ולכך אמר תי"ו אמת לא א' אמת.

²מהר"ל, שם: ועוד כי יש י"ג אותיות מן הא' עד אות אמצעי מן אמת שהוא מ"ם באלפ"א בית"א, וכן יש י"ג אותיות מן המ"ם הפתוחה עד הת"ו באלפ"א בית"א והוא אות אחרון מן אמת, ואחד מספרו י"ג כי האמת הוא אחד לכך בין כל אות ואות מן אמת הוא י"ג במספר אח"ד.

³מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: והאמת והשקר מחוברים יחד שהרי השי"ן הוא שקר והתי"ו הוא אמת, כי תיכף שירחק מן האמת אף אות אחת תיכף הוא שקר ולכך השקר הוא אצל האמת. ואל יאמר האדם כי אף אם משקר מעט הלא הרוב הוא האמת, שאין הדבר כך כלל רק כאשר סר דבר מעט מן האמת הוא שקר

⁴גר"א מגלת אסתר ע"ד הרמז א א: כי בכל בריה שבעולם הפריה קדמה לפרי כמו יעקוב ועשו יצא עשו ראשון, אף שיעקוב קדם ליצירה מ"מ קדם עשו תחילה לצאת. כי עשו נטל העוה"י ויעקוב העוה"י. וקדם ליצירה כי תחילת המחשבה היא סוף המעשה בענין תכלית, ותכלית העוה"י היא העוה"י

⁵רב צדוק הכהן בכמה מקומות

⁶והוסיף מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: הק' באמצע כי הק' יש לו רגל למטה והכל נסמך עליו והרי השקר נסמך על הקו"ף שיש לו רגל אחד למטה לכך אין לו קיום ועמידה כלל כי אין דבר עומד על רגל אחד

⁷מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: ולכך אם תסיר האל"ף מן אמת אף שהא' הוא אחד בלבד נעשה ממנו מת הפך האמת

Яков достигает уровня Торы, где он испытывает свой собственный Маамад-ар-Синай¹, подобие будущего. Это позволило ему преодолеть сокрушительное сочетание Эсава и Лавана, оставшись безупречным морально и духовно. Ибо уровень Торы выше естественного порядка вещей, с которым выступили против него Эсав и Лаван².

Ложь по Торе

Трижды «замечен» Яков во взаимодействии с Эсавом по поводу первородства. Он родился после Эсава, хоть и держась за его пятку. (Виленский гаон, Мальбим, Шем ми-Шмуэль – все отмечают, что цель действия всегда раскрывается в конце³.) Затем он «покупает» первородство за чечевичную похлебку. Наконец, он «крадет» благословения, которые Ицхак намеревается дать Эсаву.

Последний эпизод показывает, что иногда обман неизбежен. Яков вынужден войти в ложную ситуацию, чтобы получить благословения, которые на самом деле его, все целиком⁴. Тем не менее существуют четко оговоренные условия, при которых обман допустим. Во-первых, не должно быть никакого иного выбора, никаких мыслимых способов достичь цели честным путем. Во-вторых, невозможность полной честности должна быть для человека мучительной. В-третьих, обман следует свести к минимуму. В-четвертых, надо знать, что, несмотря на соблюдение всех правил, за все еще придется заплатить духовную цену.

Яков участвует в этом последнем акте явного обмана с величайшей неохотой. Он говорит матери:

¹Яков пережил некий эквивалент Маамад-ар-Синай:

דעת זקנים מבעלי התוספות כח יב ד"ה והנה סולם : סולם בנימטריא סיני שראה דוגמה שעתיד הקב"ה לתת תורה לישראל על הר סיני : מוצב ארצה וגוי וכנגדו בסיני בוער באש עד לב השמים. והנה מלאכי אלוקים : זה משה ואהרון. והנה ד' נצב עליו : זהו שנאמר וירד ד' על הר סיני. ויאמר אני ד' : זהו שנאמר אנכי ד' אלוקיך

²Первоначально Эсав пытался объединить силы с Ишмаэлем, женившись на одной из его дочерей. Шем ми-Шмуэль объясняет, что тогда как Яков представлял собой קו האמצעי, Эсав, который являлся השמאל, мог рассчитывать на успешное противостояние ему, только объединившись с Ишмаэлем, который был צד הימין. Но Всевышний позаботился, чтобы Ишмаэль умер, и союз этот ничего не дал.

(ועיין בהעמק דבר בהרחב דבר סוף פרשת תולדות שמביא עוד חשבון של עשו איך לנצח את יעקוב על ידי הילוכו לישמעאל וגם הוא כותב שלכן סדר הקב"ה מיתתו של ישמעאל אז)

Тем не менее Ишмаэля заместил Лаван. Готовясь к этой схватке, Яков на четырнадцать лет погрузился в Тору в ешиве Шема и Эвера. Теперь Яков был полностью «Тора»:

לב ל תהיה לו שום מציאות אלא תורה ... ע"כ התורה שהיא למעלה משבעת ימי הבנין מגבתו ומרוממתו על כל מה שנברא בשבעת ימי בראשית ... [ולכן] שוב אינו מתיירא מן הכישוף [של לבן]

Следующая глава начинается словами: ויצא יעקוב מבאר שבע. Беер-Шева, говорит «Зоар», означает Бина, превосходящая семь дней, т.е. естественный порядок вещей. Так велика была сила Якова в Торе, что сами камни под его головой подчинились этому превосходству и соединились в один.

(שם משמואל שנת תרע"ג דף שכו קטע המתחיל במד"ר)

³גר"א מגלת אסתר ע"ד הרמז א א : כי בכל בריה שבעולם הפריה קדמה לפרי כמו יעקוב ועשו יצא עשו ראשון, אף שיעקוב קדם ליצירה מ"מ קדם עשו תחילה לצאת. כי עשו נטל העוה"ז ויעקוב העוה"ב. וקדם ליצירה כי תחילת המחשבה היא סוף המעשה בענין תכלית, ותכלית העוה"ז היא העוה"ב

⁴כז לג : ויחרד יצחק ... ויאמר ... גם ברוך יהיה רש"י : שלא תאמר אילולי שרימה יעקוב לאביו לא נטל את הברכות לכך הסכים וברכו מדעתו (עיין רש"י פסוק לו) לג ט (פרשת וישלח) : ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך רש"י : כאן הודה לו על הברכות

כז יב: אולי ימשנו אבי –

и «А-ктав ве-а-кабала» указывает, что в словах этих содержится надежда, что обман будет отцом раскрыт и что ему, Яакову, это с рук не сойдет¹.

Мидраш раба говорит, что Ривка принудила Яакова принять участие в обмане весомостью своего пророчества², слезами и мольбами.

בראשית רבה: וילך ויקח ויבא לאמו – אנוס וכפוף ובוכה³

И даже тогда, подчеркивает «А-ктав ве-а-кабала», Яаков проявляет удивительную медлительность. Отлично зная, что надо пойти к отцу как можно скорее, пока не вернулся Эсав, он действует так, как будто сознательно стремится к неудаче. Его поведение резко контрастирует с ситуацией, когда Авраам выбегает навстречу трем ангелам⁴, бежит к Саре, чтобы распорядиться о необходимом и поторопить ее, а потом бросается и сам готовить еду⁵. Такое же проворство проявляет при встрече с Ривкой Элизер, (כד יז) וירץ העבד לקראתה, и – в свою очередь – Ривка, (כד כ) ותמהר ותער כדה, אל השקת. О Яакове не сказано ничего подобного⁶.

Войдя к отцу, он отчаянно старается свести к минимуму элемент обмана, очень осторожно употребляя слова, чтобы, по возможности, сохранить как можно больше правды⁷.

¹הכתב והקבלה: אולי ימשני אבי. היה לו לומר פן ימשני, כי לשון פן ימשש כשאין המדבר חפץ במציאות הדבר, כמו פן ישלח ידו, פן נפוץ ע"פ כל הארץ, פן יקראנו אסון, ואם היה חפץ שלילת המשוש הול"ל פן ימשני, מזה נראה כי יעקב איש התמים לא היתה דעתו נוחה לבטל רצון אביו, והיתה ניחא ליה שיברך אביו לאשר יחפוץ לברכו, והיה מקוה ומיחל בבטול השתדלותו בזה, לכן אמר לשון אולי דלשון זה ישומש כשהמדבר יקוה קיום דבריו, כמו אולי יחנן, אולי ישא פני. עמ"ש בחיי שרה כ"ב ל"ט אולי לא תאבה האשה. והרמב"ן אמר, שלא חשש יעקב שימשהו אביו בכונה להכיר אותו, כ"א אולי יקרר יצחק אליו לנשק לו או לשום ידו עליו, כדרך חבת האב אל בנו, ובמשמוש זה ימצאהו חלק. לדבריו מלת אולי נכון בפשוטו:

Он был счастлив при мысли, что его отец благословит того, кого хочет благословить. Он надеялся и молился о том, чтобы такой настрой был ему засчитан, как если бы он достиг уровня битуль иштадлут (хотя он и приложил много иштадлут, чтобы получить эти благословения).

Битуль иштадлут – это уровень битахон, при котором Всевышний более не нуждается в сокрытии Себя, т.е. в том, чтобы позволить нам думать, будто причиной происходящего являются наши действия.

כז יג: ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמא בקלי ולך קח לי
ותרגם אונקלוס: עלי אתאמר בנבואה

³מובא בהכתב והקבלה כז יד בסוף עיני דבריו במלאו בהארה בהמשך

Радак объясняет: тройной повтор «вав» (и – и – и) в этом стихе напоминает «вай-вай-вай», (междометие), выражающее отвращение и страдание.

⁴יח א: ... וירא וירץ לקראתם ...

⁵יח ו: וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי ... (ז) ואל הבקר רץ אברהם

⁶הכתב והקבלה כז יד: וילך ויקח ויבא. אין ספק שהיתה הברכה חביבה על יעקב, וכאשר ראה שהשעה דחוקה ובמעט התמהמהות ישוב עשו מן השדה ויבא את המטעמים לאביו, והיה לו ליעקב למהר ולהזדרז בהבאת הגדיים לאמו, ובפרט לקיים מצות אמו, וא"כ הוי לי לקרא להזכיר מלה דזירוזא. כאמור באברהם וירץ לקראתם, ובאליעזר וירץ העבד לקראתה, וברבקה ותמהר ותורד כדה, ותמהר ותער אל השוקת, אף כאן ביעקב היה ראוי לומר וירץ ויבא לאמו ולא אמר קרא כן רק וילך ויקח, זה יורה שלא היה מזדרז בדבר להיותו כמרמה את אביו רק לבו אנסו לעשות רצון אמו. וכדברי רבותינו במדרש רבה וילך ויקח ויבא, אנוס וכפוף ובוכה

⁷כז יט: ויאמר יעקוב אל אביו אנכי עשו בכרך
רש"י: אנכי המביא לך ועשו בכורך
כז כד: ויאמר האתה זה בני ויאמר אני
רש"י: לא אמר אני עשו אלא אני

И все это время он глубоко страдает оттого, что ему вообще приходится заниматься такими вещами. Человек, не испытывающий в такой момент страданий, и думать не должен о том, чтобы сделать что-то подобное.

Впоследствии Яаков сам становится жертвой аналогичного обмана. Несмотря на все принятые им предосторожности, Леа притворяется Рахелью, так же, как Яаков притворился Эсавом. Как заметил один из комментаторов, Провидение желало напомнить Яакову о том, как он вытеснил своего брата. Рахель и Леа, обе его избранницы, объединились в этом обмане. Такое впечатление, что в его окружении нет никого, кому можно доверять, кто честен, прям и открыт. Леа оправдывает свое поведение правилом мида ке-негед мида¹, а Лаван говорит: «В нашем месте не отнимают права первородства, как ты сделал»².

כט כו: ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה³

Яаков оказывается в руках мастера манипуляций, человека, само имя которого – Лаван – означает «отбеливание» реальности так, чтобы полуправда и неправда приобрели глянцево подобие правды. С самой первой встречи изо дня в день Яаков находится в столкновении с миром Лавана, миром, где совершаются тысячи манипуляций в день.

לא א: ... והחליף את משכרתי עשרת מנים⁴

Но, вопреки всему этому, Яаков остается верным и честным человеком. Он делает это не тихим уходом в свою изолированную честную жизнь. Нет, он остается честным в гуще повседневной лжи, обмана и злобы. Он говорит своим женам:

לא א: ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכם⁵.

И когда Яаков наконец получает заработанное, взяв себе крапчатых и пятнистых овец, он, несмотря на то, что прибег к хитрости, остается абсолютно честным. Сделка оговорена заранее, и Лаван заходит так далеко, что начинает прятать крапчатых и пятнистых овец, чтобы Яаков снова оказался с пустыми руками⁶. Действия Яакова показывают, что человеку часто приходится ловчить, чтобы остаться

¹ תנחומא ויצא: כל הלילה היתה עושה עצמה כרחל, כיון שעמד בבוקר והנה היא לאה. אמר לה: בת רמאי למה רמית אותי אמרה לו ואתה למה רמית אביך כשאמרלך (בראשית כז כא): האתה זה בני עשו. אמרת לו אנכי עשו בכורך ואתה אומר למה רימתני ואביך לא אמר עליך בא אחיך במרמה

²Р. Элизер Ашкенази, Маасе Ашем – объяснение, почему Лаван добавляет эти слова, במקומנו.

³ Цинизм которых будет впоследствии разоблачен:

לא יד: וטען רחל ולא ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו. (טו) הלא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו

⁴היינו מאה פעמים – עיין רש"י

⁵וכן בנוגע לשמירת המצוות כתוב לב ה: ... עם לבן גרתי ... ופירש רש"י שם: דבר אחר גרתי בגימטריא תרי"ג כלומר אם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים ובהמשך אמר יעקוב ללבן (לא לח): זה עשרים שנה אנכי עמד רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי (לט) טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה (ט) הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדר שנתי מעיני.

⁶רמב"ן ל לו: כיון שהסכימו להיות שכרו באלה היה רשאי לעשות כל מה שיוכל להולידם כן

честным – что יושב אוהלים איש תם не означает наивного человека, которого любой обведет вокруг пальца. Скорее это означает человека, который для достижения эмет будет действовать самыми простыми способами, какие только допускает этот нечистый мир. Эта нечистота предполагает, как свидетельствует Тора, такой поступок:

לא כ: ויגנוב יעקוב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא¹

И Рахель, которая начинает свои отношения с Яаковом с того, что обманывает его, использует те же средства, отстаивая монотеизм:

לא יט: ... ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה

Рассказ о последней битве Яакова, когда он сталкивается сначала с שר Эсава, а затем с самим Эсавом, содержится в следующей за этой недельной главе.

ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקוב ויאמר לא יעקוב יאמר עוד שמך כי אם ישראל
כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל

Малах спрашивает Яакова, как его имя, не потому, что это имя ему неизвестно, а для того, чтобы вынудить его определить себя как Яакова, т.е. того, кто противопоставляет хитрость хитростям этого мира. От Яакова требуется признать, что к его миссии быть правдивым в этом мире примешана нечистота, и он же, как носитель нового имени Исраэль, представлен преодолевшим ложь этого мира и в этом преодолении достигшим более высокого уровня правды. Или, как пишет Раши (и слова его звучат восхвалением): «*Не Яаков отныне будет тебе имя*» – не скажут более, что благословения получены тобой обманом и хитростью, «*а Исраэль*» – тот, кто получил их открыто и с величием (בשררה). (Исраэль понимается здесь как «он будет князем у Г-спода»²).

Только Всевышний есть абсолютная истина. Всякое сотворенное существо всегда может очутиться во лжи, потому что не обладает внутренней реальностью, которая гарантирует его существование. Все сотворенное может существовать, а может и не существовать, подобно лжи, которая есть не что иное как произвольное измышление лжеца. Окончательная правда не произвольна, она являет то, что должно быть, – то, что должно быть по правде. Из всех существ на земле наиболее приблизился к ней Яаков-авину³.

В нечистом лживом мире Яаков остается правдивым и в итоге удостаивается того, что становится третьим из трех наших праотцев. Авраам-авину воплощал собой милосердие, правый край спектра. Ицхак стоял на противоположном крае, на левой стороне, воплощая гвура. Яаков-авину не тяготел к какому-то конкретному направлению или к какой-то конкретной вещи. Благодаря основной черте своего характера, подобной качеству Торы, он сочетает две крайности в срединной линии.

¹Лаван, который всегда хочет взять верх в любой ситуации, говорит:

לא כ: ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנוב את לבבי ותנהג את בנותי כשביות חרב

²לא יעקוב: לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעוקבה ורמייה, כי אם בשררה וגילוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך

³מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: כל הנמצאים אף על גב שכולם ברא השי" באמת מ"מ יש בהם בחינה שהם נוטים חוץ מן האמת, שהרי כל הנמצאים אפשרים מצד עצמם ואינם מחויבים, אבל השי" מחויב המציאות, וכבר התבאר כי ההפרש שהוא בין האמת והשקר שהאמת הוא נמצא לגמרי והשקר אין לו מציאות כלל

Именно такова линия правды – выбор того, что истинно, к какой бы стороне оно ни относилось¹.

¹מהר"ל, נתיב האמת, פרק א: ושני אלו היה בחשקם נטייה לאיזה צד ביחוד אבל יעקב אבינו ע"ה מדתו חשק מעורבב לא לאיזה צד ודבר פרטי רק לשני הקצוות יחד והוא הולך בקו האמצעי שהוא מדת האמת לבחור בכל דבר האמת אם לצד זה אם לזה: